

Acad. **Alexandru Graur**

Dicționar al greșelilor de limbă

HUMANITAS

Dicționar al greșelilor de limbă

Ediție îngrijită de
conf. univ. dr. LIVIU GROZA

HUMANITAS
BUCUREȘTI

INTRODUCERE

De ce trebuie cultivată limba? Pentru mai multe motive, unul mai important decât altul:

1. Fiecare om are felul său specific de a vorbi, ba, mai mult decât atât, folosește moduri de exprimare diferite de la o împrejurare la alta. Dacă nu s-ar crea norme, limba s-ar diferenția atât de repede și atât de profund, încât ar deveni greu să ne înțelegem unii cu alții.

2. Abaterile de la normele academice trădează adesea lipsa de cultură a vorbitorilor, de exemplu e destul să auzim pe cineva că zice *a tramversa* în loc de *a traversa*, ca să ne dăm seama că e ignorant. Cum nimeni nu e bucuros să i se pună în felul acesta o pecete infamantă, trebuie să facem totul pentru a elimina astfel de abateri.

3. Astăzi aceleași cuvinte se răspândesc în toată lumea, pentru că mijloacele de comunicare au devenit mult mai eficace. Sunt convins că se va ajunge astfel peste un timp ca pe tot pământul să se întrebuințeze în mare măsură un vocabular comun. Aceasta va însemna un enorm progres, pentru că fiecare om, folosind limba sa natală, se va putea înțelege cu toți locuitorii celorlalte țări. Dacă însă permitem ca termenii internaționali să fie alterați, punem o frână unificării (căci în fiecare țară s-ar produce alte modificări) și nu cred că este cineva care să nu recunoască faptul că e mai bine să te poți face înțeles peste tot unde călătorești, decât să fii obligat să angajezi un interpret. În ce ne privește pe noi, unificarea trebuie să ne bucure cu atât mai mult cu

cât vocabularul nou este aproape fără nici o rezervă de origine latină, deci este oarecum al nostru.

Dintre toate compartimentele limbii, cel mai mobil este vocabularul, lucru care apare clar în vremea noastră, când normele fixează în oarecare măsură morfologia și sintaxa, chiar pronunțarea, dar nu pot împiedica nici dispariția unor cuvinte tradiționale, nici introducerea multor neologisme. Am făcut în mai multe rânduri o probă care mi se pare concludentă: am trecut în revistă pasaje din dicționare care cuprind toate cuvintele românești, atât cele noi, cât și cele vechi, și totdeauna am constatat că un procent foarte ridicat dintre cele inserate au devenit complet necunoscute marelui public actual. Pe de altă parte, suntem cu toții martori la introducerea neconținută de termeni noi.

Schimbările de vocabular sunt strict paralele cu evoluția societății: un cuvânt ca *postelnic* nu mai are la ce să ne servească astăzi, decât dacă evocăm trecutul, iar un cuvânt ca *dispecer* nu avea cum să fie cunoscut, deci nici întrebuințat, acum două secole. Cuvintele noi apar adesea împreună cu obiectele pe care le denumesc, fie că e vorba de ceva existent de mai înainte dar necunoscut de noi, de exemplu *grape-fruit*, fie că este o noțiune care de-abia acum a fost creată, de exemplu *izotopi*. Multe dispar odată cu schimbările din societate, de exemplu astăzi puțină lume mai știe ce însemna *marchitan* („negustor ambulant“), care la începutul secolului nostru era încă mult folosit.

Alteori cuvântul vechi evocă o anumită ambianță pe care n-o găsim pe placul nostru, de aceea îl înlocuim cu altul, care aduce altă atmosferă, de exemplu *colibă* cedează locul lui *cabană*. Legătura limbii și mai ales a vocabularului cu societatea este atât de strânsă, încât datele lexicale ne permit să stabilim în oarecare măsură istoria poporului. De exemplu, se pot stabili teritoriile străbătute de ȝigani timp de câteva secole, grație faptului că nomazii au introdus în limba lor

Respect pentru oameni și cărți

cuvinte împrumutate de la toate popoarele cu care au venit treptat în contact.

Multe cuvinte noi se răspândesc într-o formă greșită. Acum vreo 50 de ani existau sute, dacă nu chiar mii de abateri de la pronunțarea originală a neologismelor: se zicea *fermelie* pentru *infirmerie*, *pricoror* în loc de *procuror*, a distra devenea a *dicstra* și așa mai departe. La sfârșitul anului 1929, într-o comunicare pe care am făcut-o la Societatea de Lingvistică din Paris (și care a fost apoi publicată în buletinul societății), am prezentat un mare număr de exemple, subliniind faptul că greșelile erau în general aceleași în toate părțile țării și am explicat acest lucru prin diferențierea societății, care limitează relațiile între persoanele situate pe diverse trepte de cultură. Spuneam, de exemplu, că soldații originali de la țară învață termenii militari de la gradele inferioare, tot de origine țărănească. Socoteam că această situație este normală și că diferențierea se va menține mereu. N-a trebuit să treacă multă vreme ca să mă conving că în acest ultim punct greșisem, iar astăzi, după desființarea analfabetismului, după crearea de aparate care răspândesc cuvântările, conferințele, cele mai multe dintre exemplele pe care le adunasem au dispărut din grai.

S-au corectat treptat și greșelile făcute la nivelul mai înalt, de exemplu în presă. În 1977 am avut ideea de a face o comparație între presa de atunci și cea anterioară cu 40 de ani. Am citit o pagină din ziarul *Universul* din 1937 și una din *Scântea* din 1977: în prima am întâlnit zeci de greșeli, în cea de-a doua numai câteva, lipsite de importanță (vezi articolul meu din *România literară* din 24 noiembrie 1977).

Nu se poate tăgădui însă că între timp au apărut alte greșeli, ce e drept mai puțin supărătoare, în special la neologisme cu caracter tehnic. În orice caz, nu cred că e nevoie de multe pledoarii pentru a convinge publicul nostru că limba trebuie îngrijită. Am avut în mai multe rânduri ocazia să

ară că nicăieri în lume (cel puțin în țările cu care avem legături mai strânse) nu există un interes atât de mare ca la noi pentru problemele de limbă și în special pentru folosirea ei în mod corect. Aceasta explică, cel puțin în parte, dispariția celor mai multe greșeli din trecutul apropiat. Se publică articole în revistele de largă răspândire, se fac expuneri la radio și televiziune și apar broșuri și chiar cărți care fac propagandă pentru limba corectă.

Atunci se poate pune întrebarea de ce mai este necesar volumul de față. Aceasta cu atât mai mult cu cât nu prezintă multe fapte noi. Răspunsul este că pe de o parte nimeni nu poate asculta toate emisiunile și citi toate articolele și cărțile care tratează problemele de cultivare a limbii, pe de altă parte, chiar cine le-a ascultat sau le-a citit nu-și poate aduce aminte toate amănuntele și nu mai are de unde să le ia după trecere de vreme. În dicționarul prezent, va găsi în ordine alfabetică toate cuvintele discutate, deci și formele greșite (pe acestea din urmă, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic*, în curs de tipărire la Editura Academiei, nu le inserează). Nu am pornit însă nici eu de la greșeli, ci de la formele corecte, iar greșelile le-am notat cu trimitere la formele corecte, astfel încât va fi suficient pentru cel ce consultă dicționarul de față să vadă că după cuvântul inițial urmează un v., ca să înțeleagă că e vorba de o formă greșită.¹

Nu toate variantele trebuie socotite greșeli. În primul rând, pronunțările regionale nu au fost notate în dicționar, de exemplu *șapte* (în Moldova) pentru *sapte*. Fără îndoială, este de dorit să se unifice limba și din acest punct de vedere (și se unifică treptat), dar aici nu este vorba de o greșeală, ci de o pronunțare la care s-a ajuns în mod normal, prin modificările fonetice obișnuite: după cum din forma mai veche

¹ Din această cauză, peste tot unde nu e vorba de o greșeală, am pus cuvântul *vezi* în întregime.

Respect pentru oameni și cărți

(și unitară) *șapte*, muntenii au făcut întâi *șeapte*, apoi *șapte*, tot așa moldovenii au făcut direct *șapte*. În cazuri de acestea am introdus numai acele cuvinte la care dicționarele curente au preferat o formă regională în locul celei literare. Alte variante se explică prin faptul că același cuvânt a ajuns la noi pe diverse căi, de exemplu *peisaj* și *peisagiu*: prima formă e din franțuzește, iar a doua din italienește. Bineînțeles, și în cazuri de acestea e bine să se unifice pronunțarea (se recomandă forma *peisaj*), dar nu este la mijloc nici o greșală. Am introdus totuși în dicționar acele cuvinte la care una dintre forme este în vădit regres.

Sunt și cazuri unde cele două forme sunt repartizate pe derivate: francezul *fonder*, de pildă, a fost adaptat la noi, după modelul latin, sub forma *a funda*, având derivatele *fundație*, *fundament* etc., dar, pe de altă parte, s-a generalizat forma cu *o* la derivatul *fondator*. Recomandăm pe *a friza*, *frizură*, *frizerie*, dar din forma coruptă *a freza* s-a făcut derivatul *freză*, pe care nu-l putem elimina, deoarece nu are același înțeles cu *frizură*.

Cum se stabilește ce e greșit și ce nu? Este un lucru bine cunoscut că limbile sunt în permanentă schimbare, astfel că, în orice parte a lumii, dacă punem alături un text scris azi și unul de acum două sau trei sute de ani, deosebirile vor fi izbitoare. În trecut, în orice caz, transformările erau mai rapide decât astăzi, pe de o parte pentru că diversele populații nu rămâneau multă vreme pe loc, deci lucrurile pe care le aveau de comunicat se schimbau mereu și reclamau noi moduri de exprimare, pe de altă parte, pentru că nu exista o frână de felul școlii și, mai ales, pentru că, neavând scriere, oamenii nu dispuneau de nici un mijloc de a păstra legătura cu formele de limbă din trecut.

Aceasta nu împiedică introducerea de modificări și astăzi. Unele au drept cauză necesitatea de a comunica alte lucruri decât în trecut, sau cel puțin de a le nuanța altfel. În asemenea

Respect pentru drepturile de autor

situații, se înțelege că nu vom vorbi de greșeli. Dar se mai întâmplă ca vorbitorii să înțeleagă fals ceea ce li s-a comunicat și astfel să dea altă formă sau alt înțeles cuvintelor cu care fac cunoștință. Adesea, încercând să-și explice constituția unui termen, îi modifică forma, ca să o facă mai apropiată de felul în care l-au interpretat. Aici avem categoric greșeli.

Alte greșeli au la bază nesocotirea principiilor de adaptare a neologismelor. De exemplu, verbele franceze cu infinitivul în *-ir* au fost aranjate în românește cu infinitivul în *-isa* (pornindu-se de la faptul că în franțuzește apare elementul de legătură *-iss-* la pluralul prezentului, la imperfect etc.). Astfel fr. *vernir* a devenit în românește *a vernisa*, *tapir* a fost adaptat sub forma *a tapisa* și tot așa *régir* are corespondent pe *a regisa*. La aceasta au contribuit desigur și derivatele franceze de felul lui *vernissage*, *tapisserie*. Atunci cum să explicăm faptul că, alături de *regisa*, *regisor*, apar la noi variante ca *regiza*, *regizor*? Mai mult decât atât, forma *a furniza* (din fr. *fournir*) s-a generalizat și astăzi nimeni nu mai spune *a furnisa*, cum ar fi fost corect. Schimbarea s-a introdus pentru că vorbitorii au crezut că termenii citați se scriu în franțuzește cu un singur *s*, făcând astfel confuzie cu sufixul *-iser*, care provine din grecescul *-izo* (noi îl avem în numeroase verbe de tipul *a dramatiza*, *a polariza* etc.). Mai curios este că fr. *saisir*, care a dat în mod normal în românește *a sesiza*, a ajuns să fie recomandat în lucrările normative sub forma *a sesiza* (deci cu intervertirea consoanelor *s* și *z*).

Greșelile de aceste feluri le-am tratat în două feluri opuse: pe multe le-am trecut pur și simplu cu vederea, considerând că nu mai e nimic de făcut. În alte cazuri mai încerc încă o dată să introduc buna ordine.

Voi cita în continuare greșeli care se generalizează și iau definitiv locul formelor care, din punctul de vedere istoric, sunt corecte. Explicația este că și specialiștii în diverse domenii creează termeni eronați, pentru că le lipsește pregătirea

Respect pentru oameni și cărți

lingvistică. Vocabularul profesional, în diversele ramuri ale științei, este din ce în ce mai mult format de la rădăcini latinești, dar latina este din ce în ce mai puțin cunoscută. Iată câteva exemple:

Emeritus înseamnă în latinește „care și-a îndeplinit funcțiile, astfel că se retrage din activitate“, deci ar corespunde cu *pensionar* al nostru. În franțuzește, s-a dat cuvântului *émérite* înțelesul de „eminent“ (desigur a fost apropiat de *mérite* „merit“) și cu acest sens a pătruns în românește: se spune curent *om de știință emerit*.

Omnibus este dativul plural latinesc al lui *omnis* „tot“, de aceea, când s-a creat un vehicul pentru un număr mare de călători, i s-a zis *omnibus*, adică „pentru toți“. Omnibusul era tras de cai; mai târziu, când s-au creat mașini cu același scop, li s-a zis *autobus*, *trolley-bus*, pentru că se înțelesese că, dacă *omni-* înseamnă „tot“, atunci *-bus* trebuie să fie „vehicul“. Nu mai vorbesc de faptul că există și *bibliobus* „camion în care se transportă cărți“, iar în Franța am văzut și *vinobus* „mașină care transportă vin“.

Sala în care intri înainte de a avea acces la camerele de locuit ar fi trebuit să fie numită *antecameră*, căci *ante* înseamnă în latinește „înainte“. Dar în italienește s-a ajuns la *anti-camera*, fără să se țină seamă că *anti-* (prefix grecesc, adoptat în latină) înseamnă „împotriva, contra“. Greșeala a trecut în franceză și de acolo la noi.

Latinul medieval *gangrena* (de origine grecească) a trecut în franțuzește sub forma normală *gangrène*, dar în italiană s-a produs un mic accident și s-a ajuns la pronunțarea *cangrena*. Nu știu pentru care motiv această formă a fost preferată la noi, deși medicii încearcă să introducă forma cu *g-*.

În franțuzește s-a format expresia *galant homme*, adică „om galant“; în românește, în loc de *m* final, s-a pus *n*, iar noua formă *galanton* este recomandată de *Îndreptar*.

a

abnegație nu înseamnă „sânguință“, nici „bunăvoință“, ci „părăsirea propriilor interese pentru a le satisface pe ale altora“ (în latinește *abnegatio* însemna „tăgăduire“; înțelesul actual a apărut în franțuzescul *abnégation*).

DEX₂: **ABNEGĂȚIE** s. f. Devotament (dus până la sacrificiu); abnegare. – Renunțare; sacrificiu voluntar. – Din fr. **abnégation**.

abțibild, nu *ațipild*, nici *agțibild* (provine din germ. *Abziehbild*, format din *abziehen* „a desprinde“ și *Bild* „imagine“).

abudență, v. **abundență**.

abundență, nu *abudență*: rădăcina este latinescul *unda*, pentru care vezi *redundant*.

abuz înseamnă „prea multă folosire a unui lucru“, deci *prea mult* *abuz* e pleonastic.

acătist (conform cu originalul grecesc și cu intermediarul slav), nu *acatist* (cum e în *Îndreptar*).

DOOM₂: **!acătist/acatist** s. n., pl. *acătiste/acatiste*

ac cu gămălie, nu *ac de gămălie*: este un ac care are în plus o gămălie. Cei care zic *ac de gămălie* se iau după *ac de cusut*, *ac de siguranță*, unde folosirea prepoziției *de* e justificată de înțeles.

ac de gămălie, v. **ac cu gămălie**.

accident, nu *acidet*: originalul latin, *accidens*, e format din prefixul *ad-* (care, când urmează un *c-*, se schimbă în *ac-*) și rădăcina verbului *cado* „a cădea” (cu *a* scurt schimbat în *i* în poziție neinițială).

acidet, v. **accident**.

acoladă (din fr. *accolade*), nu *arcoladă* (nu are nimic comun cu *arc*, e derivat de la fr. *col*, variantă a fr. *cou* „gât” și la început a însemnat „îmbrățișare”).

acvanaut e numit cineva care explorează fundul mării sau al oceanului, ceea ce e greșit, deoarece *-naut* (din lat. *nauta*) înseamnă „navigator”, nu „explorator” și de altfel nu mai e nevoie de *acva-*, adică lat. *aqua* „apă”, de vreme ce nu se navighează decât în apă.

DEX₂: **ACVANAÚT**, -Ă, *acvanauți*, -te, s. m. și f. Specialist în scufundări făcute cu scopul de a cerceta mediul marin. [Pr.: -na-ut] – Din fr. **aquanaute**.

ăcvilă (conform accentuării originalului latinesc, *aquila*), nu *acvilă*.

adagiu înseamnă „maximă”, nu „adaos” (provine din lat. *adagium*, care nu e din aceeași rădăcină cu *ad-augeo*, devenit în românește *a adăuga*).

Adă-Kale, nu *Ada-Kalè*; și mai greșită e scrierea *Ada-Kaleh*, după modelul german, când numele e turcesc.

adaus, v. (a) **adăuga**.

adă, v. (a) **aduce**.

(a) *adăoga*, v. (a) **adăuga**.

(a) **adăuga** (conform originalului latin *adaugere*), nu *a adăoga*. Ce e drept, substantivul corespunzător s-a generalizat sub forma *adaos*, nu *adaus*.

adecuat, v. **adecvat**.

adecvat, nu *adecuat* (provine din lat. *adaequatus*, iar *qu* din latinește este redat în românește prin *cv* și, de fapt, așa îl citim și în latinește).

adu, v. **(a) aduce**.

(a) aduce are imperativul *adù*, nu *àdu*, nici *adă*. Este adevărat că, în conformitate cu lat. *adduc*, ar trebui să zicem *àdu*, dar celelalte formații cu prefix din aceeași temă au schimbat accentul: *condù*, *redù* etc. și nu trebuie să le diferentiem. Forma *adă* este influențată de *a da*, care nu are nici o legătură etimologică cu *a aduce*.

DOOM₂: **adu**ce (**a** ~) vb., [...] imper. 2 sg. adu
(și ad-o), neg. nu aduce [...]

adversitate înseamnă „împrejurare potrivnică, greutate cu care cineva are de luptat“, nu „dușmănie“ (căci nu e format de la *adversar*, deși ambele sunt derivate din aceeași rădăcină latinească).

aeronaut (în patru silabe: *a-e-ro-naut*), nu *aeronaùt*, cum e în *Îndreptar* (vezi *-naut*).

DOOM₂: **aeronaut** s. m., pl. aeronauți

aeronautică (în șase silabe: *a-e-ro-nau-ti-că*, nu *aeronaùtică*, cum e în DEX (vezi *-naut*).

DOOM₂: **aeronautică** s. f., g.-d. aeronautici, art. aeronauticii

aeropag, v. **areopag**.

agrozootehnic, cu accentul principal pe *e* și cu două accente secundare, pe *a* și pe *zo*, nu *agrozotehnic*, cu accentul principal pe primul *o*. Cuvântul e compus din trei elemente (lat. *ager* „ogor“, gr. *zoon* „animal“ și *tehnic*), nu din două, deci partea inițială nu e *agrò-zo*, ci *àgro-zoo-*.

agrozotehnic, v. **agrozootehnic**.

agțibild, v. **abțibild**.

agust, v. **august**.

aïdoma, nu *aidòma* (originalul slav e accentuat pe *i*).

(*să*) **aivă**, v. **(a) avea**.

Respect pentru o **alandala** (din ngr. *alla ant'alla* „unele contra altora“), nu *halandala*.

alcol, v. **alcool**.

alcool, în trei silabe (*al-co-ol*), nu în două (*al-col*). Cuvântul e de origine arabă și a fost introdus în latina medievală sub forma *alcohol*; francezii, care nu-l pot pronunța pe *h*, l-au suprimat, dar n-au contopit pe cei doi *o* într-o singură silabă.

alternativă este o situație din care există două ieșiri și ai ales una dintre ele; se înțelege greșit că fiecare dintre cele două ieșiri constituie o alternativă.

ambalaj înseamnă „împachetare“, eventual „material în care se împachetează“, nu „lădiță în care se transportă sticlele de apă minerală“.

ambianță este „atmosfera înconjurătoare“, apoi „mediul în care trăiește cineva“; la bază este lat. *ambiens* „care înconjură“. Se crede uneori că înțelesul este „înțelegere, acord“, greșit, căci există și *ambianță ostilă*.

ambigu, v. **ambiguu**.

ambiguu (din latinescul *ambiguus*), nu *ambigu*.

[a] *amenaja*, v. (a) **menaja**.

amploiat (din fr. *employé*, pronunțat *ampluaiè*), nu *amploiat*, cum e în *Îndreptar*. Ce e drept, ne luăm adesea după scrierea franceză, dar numai pentru a apropia cuvântul de originalul latin sau de o paralelă românească. Aici, paralela română ar fi fost *implicat* (din lat. *implicatus*, care a devenit în franțuzește *employé*). Vezi și *loaiat*.

amploiat, v. **amploiat**.

DOOM₂: **amploiat/amploaiat** (înv.) s. m., pl. *amploiați/amploaiți*

analoagă, v. **analog**.

analog, feminin *analogă*, nu *analoagă* (la neologismele recente nu se mai schimbă *o* în *oa*).

DOOM₂: !analog¹ adj. m., pl. analogi; f. analogă/analogă, pl. analoge/analoge

angara (din ngr. *angaria*), nu *hangara*.

aniversare este „revenirea unei zile a anului” (din lat. *annus* „an” și *verto* „a întoarce”), deci nu e corectă formula *aniversarea a o sută de ani*, nici *a aniversa pe cineva*.

Ânkara (ca în turcește), nu *Ankàra*.

ânost (conform accentuării originalului grecesc), nu *anòst* (*Îndreptarul* admite amândouă accentuările).

DOOM₂: anost/anost adj. m., pl. anoști/anoști; f. anoastă/anoastă, pl. anoște/anoște

(a) *ansambla*, v. (a) *asambla*.

[a] **antedata** („a pune o dată anterioară”), nu *antidata*; prefixul *ante-* înseamnă „înainte”, pe când *anti-* este „împotrivă”.

[a] *antidata*, v. [a] **antedata**.

antîc, nu *àntic*, cum e în DEX, împotriva *Îndreptarului* (nu e format cu sufixul *-ic*: originalul latin este *antiquus*, cu accentul pe *i*).

DOOM₂: !antic/antîc adj. m., pl. antici/antîci; f. antică/antîcă, pl. antice/antîce

antret, v. **antreu**¹.

antreu¹ „vestibul” (din fr. *entrée*), nu *antret*; este adevărat că la noi s-a format diminutivul *antrețel*, care nu se justifică decât prin forma *antret*.

antreu² „primul fel de mâncare”, după fr. *entrée*; dar în franțuzește cuvântul denumește primul fel de mâncare consistent (după aperitiv), deci în fapt este al doilea.

antum, cuvânt greșit format (de fapt, greșeala s-a făcut în franțuzește: *postum* din lat. *postumus* înseamnă „născut